



۲۰۱۷/۰۳/۲۷

حامد نوید

آثار شکوهمند هده

قسمت چهارم و اخیر

آثار هنری هده آنقدر غنی و فراوان است که میتوان کتاب مستقلی را در مورد آن نوشت، ولی درین مختصرتنها قادریم به ذکر چند نمونه از آثار بدیع آن اکتفا نماییم. بطورمثال پیکره هرکولیس در کنار مجسمه بودا که از تناسب و زیبایی خاصی برخوردار است، وسعت دیدگاه هنری این پدیده های هنری را از اقصای شرق تا به مدنیت شبه جزیره یونان و فراتر از آن تا روم باستان بازگو میکند. این مسأله ازینجهت قابل تعمق است که فرهنگ آریانای باستان دارای ابعاد فرهنگی گسترده ای بوده و از همین جهت نقطه محراق وشهره تمدن های بشری خوانده شده است. درین اثر ناب بر علاوه اینکه حرمت هرکولس در برابر بودا به نکویی تبارز یافته هنرمند شرقی دریچه فکری نوینی را در هنر هلنستیک غرب باز مینماید. بدین معنی که هنرمندی در هده با جهان بینی خاصی هرکولس خدای زور و قدرت دنیایی را در مقایسه با درویش متفکری چون بودا درحال تواضع نشان میدهد. بدهیست که چنین طرز فکری در هنر عصرکلاسیک ودوره هلنی گریکو رومن وجود نداشته است.



حرمتگزاری هرکولس به بودا، گوشه از پیکره های زیبای معبد هده که دیگر وجود ندارد.

طوریکه پیشتر گفته شد دیدگاه آثار هنری نیایشگاه هده از نگاه شناخت فرهنگهای انسانی افق وسیعی دارد و نمونه های از مردمان سرزمین های دور و نزدیک در آفریده های هنری آن تجلی گسترده ای یافته است. بطور پیکره

سازان معبد هده ننگرهار حرمت گزاری راجا ها و با نوان هندی را با لباس های مخصوص شان در رواقهای این عبادتگاه بزرگ با دقت و بینش خاصی آفریده اند.

شماره 1 از 6 صفحه

ارسال مقالات: info@arianafghanistan.com و یا spineghar@gmail.com

با آنکه درین مجسمه رلیف (نیم برجسته) پیکره فیل نسبت به آدمها، به خصوص جسد بودا بسیار کوچکتر است، اما از نگاه اناتومی با دقت کار شده و بیشتر جنبه سیمبولیک دارد. یعنی منحیث سمبول سرزمین هندوستان مورد استفاده قرار گرفته است تا بینندگان بدانند که این مردمان از سرزمین هندوستان به زیارت هده و حرمتگزاری به بودا به ننگرهار (نگار اوپهارا) آمده اند.



حرمتگزاران هندی و بودای نشسته ، هده جلال آباد قرن چهارم میلادی ، موزیم مترو پالیتن نیویارک

آنچه به این اثرزیبایی خاصی میبخشد پرندگانی اند که در بالای سربودا درحال پرواز دیده میشوند. هنرمند مبتکری که این اثر را پدید آورده است ازچنان مهارتی برخوردار بوده که پرندگان درحال پرواز معلق در هوا و مجزا از دیوارمتن مجسمه ایجاد نموده است.

اززمره آثار بیشمار معبد هده پیکره های موجودات هولناک و ترس آوراست که دردیوار های بیرون و بام عبادتگاه به منظور ترساندن و راندن شیاطین و ارواح خبیثه نصب می گردید. برخی ازاین پیکره ها که ازگل پخته با پوشش نازکی ازگچ ساخته شده هنوز در موزیم کابل و موزیم گیومه پاریس موجود است. گویایی و قدرت تصویریکه هنرمندان آنزمان در ایجاد این پیکره ها بکار برده اند بسیارقابل توجه بوده و توانایی آنان را در انعکاس دادن تصورات گوناگون انسان و ابعاد ناشناخته افکار آدمی نشان میدهد.



قطار بالا: هیولاهای نگهبان عبادتگاه، هده، موزیم گیومه پاریس و موزیم کابل تصویرپائین: مجسمه بودهیستوای در حال تفکر برتخت شیرها، هده، موزیم دالاس تکساس.

یکی از پیکره های نهایت ظریف معبد هده که از گل پخته ساخته شده و توجه اکثر هنرشناسان جهان را بخود جلب نموده مجسمه بود هیستوای در حال تفکر است. حالت نشستن او برتخت مزین با پیکره های شیر و کلاه فاخری که به سر دارد، به این اثرزیبایی و ظرافت خاصی میبخشد. که تأثیرات هنر چین درمسند پیکره دیده میشود و بیان گر پویایی مدنیت آنزمان افغانستان است.

ستوپه ها:

ستوپه Stupa در لغت برگرفته شده از کلمه توپه به معنی بلندی در زبان باستانی سانسکریت است. برخی از زبانشناسان عقیده دارند که کلمه تپه در زبان دری از همین ریشه آمده و به مرور زمان شکل تلفظی و نوشتاری کنونی را بخود گرفته است .

بهرصورت درمورد ستوپه ها درمعابد بودایی درمباحث قبلی صحبت به عمل آمد، ولی در مورد ستوپه های معبد هده و شاه خیلی غندی جلال آباد باید گفت که از زیبایی هنری خاصی برخوردار و در دورادور و چهارطرف این ساختمان های بلند گنبدی شکل، با پیکره های متعددی مزین است .

ستوپه های معبد هده با طرح خاصی ایجاد گردیده بودند که به تدریج از قاعده تا رأس در چند طبقه کوچکتر شده و به گنبد نسبتاً بزرگی منتهی میگرددینند. هرطبقه با پیکره های ظریف و زیبای تزئین می یافت که داستانهای زندگی و کارنامه های بودا را شرح میداد.

هنوز نمونه هایی ازستوپه های معبد هده که سنگ به سنگ و خشت به خشت به فرانسه انتقال یافته درموزیم گیومه پاریس بنام افغانستان در معرض نمایش قرار دارد. البته این انتقال به اساس قراردادی صورت گرفت که میان دولت افغانستان و فرانسه وجود داشت و هیأت باستانشناسان فرانسوی (DAFA) به اساس این قرارداد پس از سال ۱۹۲۲ در افغانستان به کار آغاز کردند.



بزرگترین و شکوهمند ترین ستوپه معبد هده تا دهه هشتاد یعنی سرآغاز دوره جنگ و برپادی افغانستان درجلال

آباد و جود داشت که در حقیقت خود، موزیم غیر منقولی بود و نمایانگر هنر و عقاید مذهبی آن زمان بشمار میرفت. در چهار طرف این ستوپه بزرگ رواقها و اتاقهای نیایش متعددی به چشم میخورد که همه با زیباترین، مجسمه ها و سرستونی ها مزین بودند .

در دهه هفتاد عده ای از متفکرین افغانستان به انتقال آثار هنری به خارج از کشور موافق نبودند که در آنوقت این مفکوره نظر مثبت و صائبی تلقی میگردید، اما متأسفانه پس از ویرانی کامل معبد هده ستوپه های موجود در موزیم گیومه پاریس یگانه مثالهای اند که ما را به طرز کار هنرمندان، مهندسین و طراحان آندوره آشنایی می بخشد.

بزرگترین و شکوهمند ترین ستوپه معبد هده تا دهه هشتاد یعنی سرآغاز دوره جنگ ویربادی افغانستان در جلال آباد و جود داشت که در حقیقت خود، موزیم غیر منقولی بود و نمایانگر هنر و عقاید مذهبی آن زمان بشمار میرفت. در چهار طرف این ستوپه بزرگ رواقها و اتاقهای نیایش متعددی به چشم میخورد که همه با زیباترین، مجسمه ها و سرستونی ها مزین بودند .

در دهه هفتاد عده ای از متفکرین افغانستان به انتقال آثار هنری به خارج از کشور موافق نبودند که در آنوقت این مفکوره نظر مثبت و صائبی تلقی میگردید، متأسفانه پس از ویرانی کامل معبد هده ستوپه های موجود در موزیم گیومه پاریس یگانه مثالهای اند که ما را به طرز کار هنرمندان، مهندسین و طراحان آندوره آشنایی می بخشد .



تصویر ستوپه بزرگ معبد هده در دهه هفتاد، آرشیف باستانشناسی افغانستان

آنایکه معبد هده را از نزدیک دیده بودند بیاد دارند که دورادور قطار پائینی این ستوپه بزرگ با مجسمه هایی مزین بود. این پیکره ها مربوط به داستانهای بود که دیدار بودا را بامردمان مختلف در هنگام دوره گردی و سفرهایش از شهری به شهری و از دیاری به دیاری نشان میداد. به گفته آندره گودارد **ANDRÉ GODARD** باستانشناس معروف فرانسه این مجموعه از جمله گویا ترین مجسمه های داستانی مشرق زمین بحساب میرفت، اما متأسفانه بجز این تصویر دیگر هیچ اثری از آن بجا نمانده است. بهمین ترتیب سرستونی ها و سرطاقهای معابد ننگرها از زیبایی و نو آوری های دلچسپی بر خوردار بودند. درین میان چتر سنگی ایکه در معبد شاخیلی غوندی بر فراز ستوپه ای نصب بود چنان ظرافتی داشت که عظمت کار و ذوق هنری سنگتراشان پار را با نکوترین وجهی بازگو میکند. این اثر تاریخی از نگاه سبک شناسی کاملاً ابتکاری بوده و شبیه آن در ممالک همجوار کمتر بچشم میخورد. همچنان پرداخت هنری آن از تزیینات معماری یونانی و رومی تفاوت کلی دارد.



چتر سنگی معبد شاخیلی غندی

آنچه در عبادتگاه شاخیلی غندی که بخشی از معبد بزرگ هده بود جلب توجه مینماید زینه های سنگی میباشد که پلگان و دوطرف آن با زیبا ترین مجسمه های سنگی تزئین یافته بود. در میان این مجموعه نفیس، مجسمه نیم برجسته دسته ای از نوازندگان زن و مرد که در حال نواختن وشادمانی اند واقع بسیار جالب است، زیرا آلات موسیقی و گوشه دیگری از حیات اجتماعی و فرهنگی آن زمان را به نمایش میگذارد. هر دو اثر در موزیم گیومه پاریس در معرض نمایش قرار دارد و سالانه هزاران تن از آن دیدن مینماید.



مجسمه نیم برجسته گروهی از موسیقی نوازان تراش یافته از سنگ

انتخاب از منابع:

حفریات جدید هده شاهی بای مستمندی؛ با اهتمام میر عبدالاحد میرزاد؛ عکاسی محمد ناصر پوپل. کابل - وزارت اطلاعات و کلتور، مدیریت عمومی باستانشناسی و حفظ ابدات تاریخی سال ۱۳۵۰.
یادداشت های هیئت باستان شناسی فرانسه در افغانستان در مورد هده در ده ه شصت و هفتاد میلادی.

Kohzad, Ahmad Ali, "Kabul Shāhāni Berahmanī", 1944, Kabul

John Boardman, *The Diffusion of Classical Art in Antiquity*

Bellew, H.W. *Kashmir and Kashgar*, London, 1875

Reprint: Sang-e-Meel Publications 1995

Legge, James. Trans. and ed. 1886, *A Record of Buddhistic Kingdoms: being an account by the Chinese monk Fā-hsien of his travels in India and Ceylon (A.D. 399–414) in search of the Buddhist Books of Discipline*. Reprint: Dover Publications, New York. 1965

Beal, Samuel, 1884, *Si-Yu-Ki: Buddhist Records of the Western World, by Hiuen Tsiang*. 2 vols

Trans. by Samuel Beal, London, Reprint: Delhi. Oriental Books Reprint Corporation. 1966

AsiaNews.it. 27 November 2009, "[Taliban trying to destroy Buddhist art from the Gandhara period](#)"

Hadda: monastère bouddhique de Tapa-é-Kalan ... Zémarylai TARZI, « HADDA », *Encyclopædia Universalis*,